

Sedad Bešlija

**HERCEGOVAČKI KADILUCI
U 17. STOLJEĆU**

Sedad Bešlija

HERCEGOVAČKI KADILUCI U 17. STOLJEĆU

HISTORIJSKE MONOGRAFIJE

Knjiga 31

Izdavač:

Univerzitet u Sarajevu — Institut za historiju
Podgaj 6, 71000 Sarajevo, Bosna i Hercegovina
<http://www.iis.unsa.ba>

Glavni i odgovorni urednik:

Dr. Hana Younis

Recenzenti:

Emeritus prof. dr. Enes Pelidija

Prof. dr. Faruk Taslidža

Dr. Hana Younis

ISBN 978-9958-649-77-6

CIP zapis dostupan u COBISS sistemu
Nacionalne i univerzitetske biblioteke BiH
pod ID brojem 65242886

UNIVERZITET U SARAJEVU – INSTITUT ZA HISTORIJU

Sedad Bešlija

HERCEGOVAČKI KADILUCI U 17. STOLJEĆU

Sarajevo, 2025.

Svim kadijama od Hercegovine, znanim i neznanim

SADRŽAJ

UVOD.....	9
-----------	---

PRVA GLAVA

KADIJA I KADILUK U OSMANSKOJ DRŽAVI S POSEBNIM

OSVRTOM NA 17. STOLJEĆE.....	17
Obrazovni put kadije	23
Imenovanje i razrješenje kadija	30
Kadijska primanja	32
Pravni korpus kadije.....	34
Pomoćnici kadije	37
Kadiluk	39

DRUGA GLAVA

CENTRALNI HERCEGOVAČKI KADILUCI U 17. STOLJEĆU

O upravnoj i sudskoj organizaciji Hercegovačkog sandžaka	45
Deset kadiluka kao četiri koncentrična hercegovačka središta	50
Kadiluk Tašlidža (Pljevlja)	51
Kadiluk Foča.....	60
Kadiluk Novi	69
Kadiluk Ljubinje	80
Kadiluk Gabela (Neretva)	88
Kadiluk Imotski	100
Kadiluk Blagaj	116
Kadiluk Mostar	128
Kadiluk Nevesinje	140
Kadiluk Cernica	144

TREĆA GLAVA

OSTALI HERCEGOVAČKI KADILUCI U 17. STOLJEĆU	151
Kadiluk Prijepolje	151
Kadiluk Čajniče	157
Kadiluk Belgraddžik (Konjic)	162
Kadiluk Stolac	169
Kadiluk Ljubuški i kadiluk Duvno	174
 ZAKLJUČAK.....	181
CONCLUSION	187
SONUÇ.....	193
IZVORI I LITERATURA.....	199
REGISTAR LIČNIH IMENA	213
REGISTAR GEOGRAFSKIH POJMOVA.....	229
BIOGRAFIJA AUTORA	235

Na stranicama monografije *Hercegovački sandžak u 17. stoljeću* objavljene 2023. godine u izdanju Instituta za historiju Univerziteta u Sarajevu napomenuto je da su rezultati doktorskih istraživanja i disertacije koja je, pod mentorstvom prof. dr. Enesa Pelidije, odbranjena na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Sarajevu 2015. godine, kao i rezultati dodatnih istraživanja koja su završena u okviru naučno-istraživačkog projekta u Institutu za historiju pod nazivom “Upravno-sudska podjela Hercegovačkog sandžaka u 17. stoljeću” koncipirani u dvije zasebne knjige. Sadržaj druge knjige je pripremljen na ovom mjestu.

U prvoj knjizi je istaknuto da je bosanskohercegovačka historija 17. stoljeća jedan od najmanje istraženih perioda naše prošlosti. S tim u vezi, i historija Hercegovačkog sandžaka u 17. stoljeću je istražena parcijalno i još uvijek nedovoljno, iako se u posljednje vrijeme bilježe novi rezultati historiografskih istraživanja o različitim temama. Takvo stanje je i po pitanju rekonstruisanja historijata kadiluka odnosno osmanskih upravno-sudskih jedinica unutar Hercegovačkog sandžaka i Bosanskog ejaleta.

Transformacija društvenih prilika i osmanskog državnog sistema u 17. stoljeću (u odnosu na raniji period), nedostatak izvora koji su bili kontinuirani u prethodnom 16. stoljeću, kao što su osmanski katastarski popisi, općenito manjak raspoloživih izvora u odnosu na 16., a posebno 18. ili 19. stoljeće, usredsređenost istraživača na istraživanje historijskih razdoblja u kojima se raspoložuje većim brojem dostupne i sređene arhivske građe, nedovoljan broj stručnog kadra i drugi faktori utjecali su na slabu istraženost navedenih pitanja.

Kada je riječ o historiografiji razdoblja osmanske uprave u Hercegovačkom sandžaku, i ovdje su polazišne tačke radovi Hivzije Hasandedića, koji je ostavio neizbrisiv trag u istraživanju sveobuhvatne hercegovačke historije, te Hazima

Šabanovića sa svojim temeljnim djelom o upravnoj i administrativnoj podjeli Bosanskog ejaleta. U ovom istraživanju, radovi Hivzije Hasandedića korišteni su ne samo kao literatura, već i kao objavljeni izvor koji sadrži mnoštvo korisnih podataka različitog karaktera – podataka koji ponekad dopunjuju tekst knjige, a ponekad predstavljaju rijetko, pa čak i jedino sačuvano svjedočanstvo o određenim temama. Nekolicina drugih autora je svojim vrijednim istraživanjima pojedinih tema iz hercegovačke historije, također, dala doprinos u rekonstrukciji ukupne historijske slike hercegovačkih kadiluka kroz 17. stoljeće.¹

U obradi teme korišteni su neobjavljeni izvori iz arhivskih fondova Osman-skog arhiva Predsjedništva Republike Turske u Istanbulu – Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)², Državnog arhiva u Dubrovniku (DAD), Arhiva Hercegovačko-neretvanskog kantona u Mostaru (AHNK), Arhiva Franjevačkih samostana u Makarskoj, Zastrog, Živogošću i Omišu, Arhiva Orijentalnog instituta (OIS) i Gazi Husrev-begove biblioteke u Sarajevu (GHB). Od objavljenih izvora uvršteni su dokumenti osmanske, mletačke, vatikanske, dubrovačke i franjevačke provenijencije. Time se nastojala osigurati što je moguće šira izvorna podloga koja bi trebala značiti i veću objektivnost u pisanju studije. Općenito, od objavljenih izvora, s obzirom na njihovu važnost i zastupljenost u ovoj knjizi, treba istaknuti *Putopis* Evlije Čelebija iz sredine 17. stoljeća.

Cilj istraživanja je bio rekonstruisati opće prilike i najznačajnije historijske karakteristike u kadilucima Hercegovačkog sandžaka. Hercegovački sandžak, u svom najvećem teritorijalnom opsegu koji je dostigao u 17. stoljeću, prostirao se od Ivan-planine do Jadranskog mora, te od Risna i Novog na jugoistoku do Makarskog primorja na sjeverozapadu (od Cetine do Lima). Taj geografski okvir pratili su i hercegovački kadiluci u istom stoljeću. Stepenn dostupnosti,

¹ Detaljnije u popisu izvora i literature na kraju knjige.

² Zbog količine arhivske građe te procesa obrade, klasifikacije i digitalizacije arhivskih fondova u ovom arhivu, na čemu radi stotine stručnih osoba, svakako da će kroz protok vremena biti moguće dopuniti određena saznanja o ovoj temi.

obrađenosti, kao i sadržaj historijskih izvora, determinisali su koncept i sadržaj knjige. U tom smislu važno je ponoviti ograničavajuće faktore kod istraživanja ove i sličnih tema iz bosanskohercegovačke prošlosti: oskudno očuvana arhivska/izvorna podloga za 17. stoljeće, izostanak sinteze historije Hercegovačkog sandžaka u 15. i 16. stoljeću, općenito izostanak sintetskog djela o Bosanskom ejaletu u 17. stoljeću, zanemariv broj istraživanja koja su tretirala djelimično ili u cijelosti pitanje hercegovačkih kadiluka u 17. stoljeću.

Kada je riječ o metodologiji, u istraživanju je dominantno primijenjen tematsko-hronološki pristup, uz korištenje historijske i komparativne metode. Historiji hercegovačkih kadiluka u 17. stoljeću moguće je pristupiti na više načina – u zavisnosti od statusnog ranga kadiluka, vremenskog perioda u kojem su imali taj status, te količine dostupnih podataka iz izvora i literature. Ipak, u ovom radu izabran je geografski i geostrateški pristup. Usto, budući da je studija primarno stručnog karaktera i univerzitetska monografija, fokus istraživanja usmjeren je na 17. stoljeće bez dodatnih uvoda i pojašnjenja koji se odnose na ranija razdoblja, izuzev gdje je to bilo neophodno.

Važno je napomenuti da se u dosadašnjoj historiografiji nekoliko autora djelimično bavilo pitanjem upravno-sudske podjele kadiluka u evropskom dijelu Osmanske Države. To su radovi koji su bazirani na nekom od izvora iz 17. i 18. stoljeća. Premda su sadržajno manjkavi, ipak predstavljaju polazište kod istraživanja navedene tematike. U radu “Hadži-Kalfa ili Ćatib-Čelebija turski geograf 17 veka o Balkanskom poluostrvu”, kojeg je s pomoćnim bilješkama i objašnjenjima objavio Stojan Novaković, istaknuti osmanski učenjak Katip Čelebi spominje sljedeća središta hercegovačkih kadiluka: Imotski, Blagaj, Ljubuški, Gabela, Mostar, Ljubinje, Cernica, Foča, Prijepolje, Čajniče, Tašlidža, Belgraddžik i Novi.³ Potom je Safvet-beg Bašagić u prilogu “Kako se za turske uprave Jugoslavija dijelila na kadiluke” iz 1930. godine donio podatke o rangu kadiluka na osnovu izvora iz 1667. godine.

³ “Hadži-Kalfa ili Ćatib-Čelebija turski geograf 17 veka o Balkanskom poluostrvu”, s pomoćnim beleškama i objašnjenjima priložio St. Novaković, Srpska Kraljevska Akademija, Beograd, 1892, 90-94.

Prema tim podacima, III Razredu kadiluka pripadali su Tašlidža i Mostar, a IV Razredu Prijepolje. Petom (V) Razredu pripadala je Foča, a VI Razredu Nevesinje. VII Razredu pripadali su Ljubinje i Imotski. VIII Razredu je pripadalo Čajniče koje se navodi u Bosanskom sandžaku. IX Razredu pripadala je Cernica, Gabela, Belgraddžik i Novi.⁴ Mehmed Handžić je u svom radu “Pogled na sudstvo u Bosni i Hercegovini za vrijeme turske vlasti” iz 1941. godine, opet prema Popisu kadiluka u Rumeliji iz 1667. godine kojeg je sačinio kazasker Rumelije Abdulkadir-efendija, u Hercegovačkom sandžaku naveo sljedeće kadiluke: Tašlidža (Pljevlja), Mostar, Prijepolje, Foča, Nevesinje, Imotski, Ljubinje, Gacko, Gabela, Konjic i Novi.⁵ Hazim Šabanović je sljedeće 1942. godine objavio rad pod naslovom “Popis kadiluka u Europskoj Turskoj od Mostarca Abdullaha Huremovića”. Prema Abdullahu Huremoviću iz 1744/45. godine, a na osnovu izvora koji je nastao nešto prije Karlovačkog mira, Bosanski ejalet je imao 48 kadiluka ukupno, a u okviru Hercegovačkog sandžaka su upisani sljedeći kadiluci sa statusnim rangovima: Pljevlje (Tašlidža), rang VI, Mostar, rang V, Nevesinje, rang VIII, Imotski sa Duvnom, rang IX, Gacko (Cernica), rang VIII, Stolac, rang IX, Novi (Bekijje-i Nova), arpaluk, Čajniče, rang VIII, Blagaj i Foča, rang VII, Prijepolje, rang VI, Ljubinje, rang IX, Gabela, pripojena Stocu i Konjic (Belgraddžik) koji je pripojen Ljubinju.⁶

Od velikog značaja kod upotpunjavanja podataka o imenima kadija i imenovanjima u kadilucima Hercegovačkog sandžaka predstavlja doktorska disertacija turskog historičara Ercana Alana.⁷ U ovoj studiji, za potrebe rekonstrukcije stanja u hercegovačkim kadilucima, navode se samo datumi imenovanja

⁴ Safvet-beg Bašagić, “Kako se za turske uprave Jugoslavija dijelila na kadiluke”, *Novi Behar*, broj 12, godina IV, Sarajevo, 15. oktobra 1930. 177-179.

⁵ Mehmed Handžić, “Pogled na sudstvo u Bosni i Hercegovini za vrijeme turske vlasti”, *El-Hidaje*, god. IV, Sarajevo, 1941, 13. (separat)

⁶ Hazim Šabanović, “Popis kadiluka u Europskoj Turskoj od Mostarca Abdullaha Huremovića”, *Glasnik Hrvatskog zemaljskog muzeja*, Sarajevo 1942. 307-356.

⁷ Ercan Alan, *Kadıasker Ruznamçelerine Göre XVII. Yüzyılda Rumeli’de Kadılık Müessesesi*, T.C. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Ana Bilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, doktorska disertacija, İstanbul, 2015, 1568 s.

koji su ubilježeni u registar (ruznamče) kod rumelijskih kazaskera. U registrima je moguće pronaći još neke podatke kao što su: vrijeme mandata imenovanog kadije, bivša dužnost imenovanog kadije, visina primanja i slično.⁸

Ključni historijski izvor koji ide uz instituciju kadije predstavlja šerijatski sudski registar/protokol (*şer'iyye sicilleri*) kojeg su vodile kadije. Većina tih registara sakupljena je u glavnim gradovima tih zemalja. Oni predstavljaju izuzetno bogat izvor za istraživače društvene historije. Veoma su vrijedni za rasvjetljavanje lokalne historije s društvenog, ekonomskog, trgovačkog, poljoprivrednog, pravnog, vojnog i političkog aspekta, kao i za otkrivanje životnih uslova u prošlim vremenima. Budući da su zapisi vođeni odmah nakon događaja, mogućnost falsifikovanja ili postojanja netačnih informacija je isključena. U tom pogledu, riječ je o izuzetno pouzdanim dokumentima. Ova bogata historijska građa privukla je pažnju naučnika, te je na osnovu šerijatskih registara urađen veliki broj studija. Ove studije se mogu sažeti u tri osnovne grupe: a) studije zasnovane na registrima, b) radovi na objavljivanju izvornih tekstova i c) kataloški radovi.⁹

Šerijatski registri morali su biti brižljivo čuvani. Ipak, uslijed ratova, požara, poplava, predaje u nekompetentne ruke i sličnih okolnosti, njihov broj se značajno smanjio. Letimični pregled očuvanosti šerijatskih sidžila i njihove zastupljenosti u Bosni i Hercegovini napravila je svojevremeno Hatidža Čar-Drnda. Prema tim podacima, gotovo sve što se odnosi na Hercegovački sandžak datirano je u 18. i 19. stoljeće.¹⁰ Na ovom mjestu je potrebno ponoviti da je 17. maja 1992. godine

⁸ Hidžretske godine su u knjizi konvertirane i prikazane u godinama prema gregorijanskom kalendaru na temelju online kalkulatora na stranici www.osmanlicagazeteler.org.

⁹ Tufan Gündüz, *Tuzlanski, bijeljinski i srebrenički sidžili (1631.- 1883.)*, prijevod na bosanski: Edina Ustavdić, Tuzla, 2008, 8-16.

¹⁰ Hatidža Čar-Drnda, "Šerijatski sidžili i njihova zastupljenost u Bosni i Hercegovini", *Analiz GHB*, 12, 21-22, Sarajevo, 2003, 90. Od dosadašnjih rezultata naučnog rada na obradi ove vrste izvora za Hercegovački sandžak, između ostalog, navest ćemo: *Sidžil mostarskog kadije: 1632-1634.*, prevod sa staroturskog, uvod i bilješke Muhamed A. Mujić, Mostar, 1987; *Sidžil blagajskog kadije: 1728.-1732. godine: (regesta)*, Obradio: Hivzija Hasandedić, Mostar, 2009; *Sidžil nevesinjskog kadije: 1767-1775. godine: (regesta)*, obradio Hivzija Hasandedić, Mostar, 2009; *Sidžili mostarskog kadije: fragmenti iz 1044-1207. h. god. / 1635-1793.*

u agresorskoj paljevini Orijentalnog instituta u Sarajevu bespovratno izgorjelo, između ostalog, 10 sidžila ljubinskih kadija, 9 sidžila mostarskih kadija, 8 sidžila blagajskih kadija, 2 sidžila trebinjskih i duvanjskih kadija i 1 sidžil ljubuškog kadije, zbog čega smo trajno ostali uskraćeni za poznavanje općih prilika u Hercegovačkom sandžaku iz veoma značajnog vremenskog perioda naše historije.¹¹

Studija je sadržajno koncipirana u tri glave. Prva glava nosi naslov “Kadija i kadiluk u Osmanskoj Državi s posebnim osvrtom na 17. stoljeće” u kojoj su doneseni osnovni podaci o instituciji kadije u osmanskome državnom i društvenom sistemu, okvirima i nadležnostima kadijske dužnosti, obrazovnom putu kadije, procesu imenovanja i razrješenja kadije, materijalnim primanjima kadije, pravnom korpusu na temelju kojeg je vršio svoju dužnost te pomoćnicima koji su kadiji pomagali u radu. U drugom dijelu se piše o pojmu, položaju, granicama, vrstama i specifičnostima kadiluka kao upravno-sudske jedinice unutar osmanske administrativno-teritorijalne organizacije države. Posebno su istaknute promjene koje su se desile u 17. stoljeću u odnosu na raniji period. Druga glava nosi naslov “Centralni hercegovački kadiluci u 17. stoljeću” koja predstavlja glavni dio studije. Nakon kratkog uvoda o općoj upravnoj i sudskoj organizaciji Hercegovačkog sandžaka predstavljeno je deset kadiluka kao četiri koncentrična hercegovačka središta u kontekstu metodološkog pristupa koji se fokusira na geografski i geostrateški položaj. To su kadiluci: Tašlidža (Pljevlja), Foča, Novi, Ljubinja, Gabela (Neretva), Imotski, Blagaj, Mostar, Nevesinje i Cernica. U po-

godine (regesta), obradio Hivzija Hasandedić, Mostar, 2011; *Sidžil mostarskog kadije: fragmenti iz 1179-1182. h. god. / 1765-1769. godine (regesta)*, obradio Hivzija Hasandedić, Mostar, 2014; *Sidžil mostarskog kadije: 1243-1257. h. god. / 1828-1842. godine (regesta)*, knj. 1, obradio Hivzija Hasandedić, Mostar, 2015.; *Turski (osmanski) izvori za istoriju Crne Gore, knj. 2, t. 1, Pljevaljski sidžil*, priredio Šerbo Rastoder; urednik Niko Martinović; transkripcija Ayten Ardel, Pelidija, Enes (autor uvoda, napomena, predgovora, pogovora), Tomović, Nada (autor uvoda, napomena, predgovora, pogovora), Podgorica, 2021. Značajno je navesti dva istraživanja novijeg datuma koja su se vrlo uspješno bavila pitanjem kadija i kadiluka u prošlosti Bosne i Hercegovine: Aladin Husić, *Kadiluk Tešanj u drugoj polovini 18. stoljeća: (Tešanj, Maglaj i Žepče u svjetlu akata tešanskog suda)*, Sarajevo, 2020. i Hana Younis, *Biti kadija u kršćanskom carstvu: rad i osoblje šerijatskih sudova u Bosni i Hercegovini: 1878.-1914.*, Sarajevo, 2021. (englesko izdanje objavljeno je 2023. godine)

¹¹ Lejla Gazić, *Orijentalni institut u Sarajevu – Monografija*, Sarajevo, 2000, 27.

sljednjoj trećoj glavi koja nosi naslov “Ostali hercegovački kadiluci u 17. stoljeću”, na temelju dostupnih i obrađenih izvora i literature, djelimično je rekonstruirana historijska slika kadiluka Prijepolje, Čajniče, Belgraddžik (Konjic), Stolac, Ljubuški i Duvno. Na kraju knjige dati su zaključak, rezime na engleskom i turskom jeziku, spisak korištenih izvora i literature te registar ličnih imena i geografskih pojmova.

Poštovani čitaoci, na kraju uvodnog dijela, prepuštajući tekst čitanju i sudu javnosti, želim iskazati zahvalnost svim pojedincima i institucijama koji su na bilo koji način dali doprinos u procesu nastajanja ove naučne studije.

Sarajevo, 24.4.2025.

Autor

